

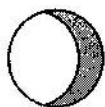
موسیقی دانان ایرانی

در پرده ساز همایون

زندگی، هنری استاد همایون خرم

آهنگ ساز و ویونیت

مهران حبیبی نژاد

شیراز، بهتوون، ایران

Shiraz-Beethoven.ir

فهرست

۹	پیش درآمد
۱۳	زندگی
۱۹	اولین گام های هنری در گفتار همایون خرم
۲۱	استاد ابوالحسن صبا و روش تدریس او
۲۵	معرفت موسیقی ایرانی در محضر استاد صبا
۲۷	نحوه ی ورود به رادیو و اجرای اولین برنامه
۳۱	فهرست آثار
۳۳	آثار تك نوازی و هم نوازی
۴۵	ترانه ها و تصنیف ها
۷۳	گل های رنگارنگ
۹۱	گل های تازه
۹۹	يك شاخه گل

- ۱۰۵ برگ سبز
- ۱۱۱ برنامه‌های موسیقی ایرانی و استریوفونیک رادیو (FM)
- ۱۲۱ شاخه نبات
- ۱۲۳ آثار دیگر
- ۱۳۱ ترانه‌های بازخوانی شده
- ۱۴۱ آهنگ‌سازی برای فیلم
- ۱۴۵ همایون خرم در گفتار دیگران
- ۱۴۷ یکی از گل‌های معطر / پرویز خطیبی
- ۱۴۹ خرم آمد / باقر رضایی
- ۱۵۱ عالم جاوید / بیژن ترقی
- ۱۵۳ همایون خرم و عرصه‌ی موسیقی ایرانی / محمد سریر
- ۱۶۱ موسیقی ایران و مسائل پیرامون آن در گفتار همایون خرم
- ۱۶۳ ارتباط شاعر و خواننده و آهنگ‌ساز
- ۱۶۵ جایگاه موسیقی ایرانی در تقابل با موسیقی غرب
- ۱۶۹ هنر، هنرمند و استاد هنرمند
- ۱۷۱ چگونگی آفرینش يك اثر
- ۱۷۳ درباره‌ی موسیقی ملی - سنتی یا اصیل ایرانی؟!

- ۱۷۵ گرایش جوانان امروز به انواع موسیقی
- ۱۷۷ آموزش موسیقی ایرانی
- ۱۷۹ ویولن و کمانچه
- ۱۸۱ من، موسیقی و کتاب
- ۱۸۳ یادداشت‌ها و مقالات
- ۱۸۵ جوان به موسیقی پاپ نیاز دارد
- ۱۸۹ آهنگی که مردم آن را زمزمه نکنند، یعنی نقصان!
- ۱۹۱ شعر سپید و نو
- ۱۹۳ پیوند شعر با موسیقی
- ۱۹۵ میزان موسیقایی شعر فارسی
- ۱۹۹ وضعیت موسیقی پس از انقلاب
- ۲۰۱ دیگران در گفتار استاد خرم
- ۲۰۳ بارانِ نَت (بارانِ رحمت) - با ابوالحسن ورزی و ترانه «آمد اما...»
- ۲۰۵ با هوشنگ ابتهاج و اولین ترانه‌ی او، «تو ای پری کجایی»
- ۲۰۷ چهار سوار سرنوشت - آشنایی با پرویز یاحقی
- ۲۱۳ خدمت‌های بزرگی که فرامرز پایور کرد
- ۲۱۹ برگزیده‌ی گفت‌وگوها

- ۲۲۱ آن جا که زبان و بیان باز می ماند، موسیقی آغاز می گردد
- ۲۴۱ گویی کسی از جایی به من الهام می کند
- ۲۵۱ موسیقی مافوق صنعت است
- ۲۵۵ شهود ناگهانی در موسیقی
- ۲۶۷ رسوای زمانه
- ۲۸۳ حزن خاصیت همیشگی موسیقی ما نیست
- ۲۸۹ به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست
- ۳۱۳ موسیقی بزرگ تر از خواننده است
- ۳۲۷ کلام ترانه های برگزیده
- ۳۲۹ آشیان وصل
- ۳۳۰ آمد گل بهارم (پیام آشنا)
- ۳۳۱ آوای خسته دلان
- ۳۳۳ آیا نمی شد
- ۳۳۴ از من بگذرید
- ۳۳۶ آنچه گذشت (ای گل)
- ۳۳۷ برق و خرمن
- ۳۳۸ بهانه ی مستی

۳۳۹	به شهر و دیاری بیر تو مرا
۳۴۰	تنها ماندم
۳۴۱	چه شبی، چه مهی
۳۴۳	چه کنم
۳۴۴	در دامن مهتاب
۳۴۵	در بستر غم
۳۴۶	درد عشق و انتظار
۳۴۷	در میان گل‌ها
۳۴۸	دیوانه شدم (شکایت از دل)
۳۴۹	زکوی بلاکشان
۳۵۰	ساعر بلورین
۳۵۲	ساقی
۳۵۳	سرگشته (تو ای پری کجایی؟)
۳۵۴	سکوت شکسته
۳۵۶	شکوه‌های من
۳۵۷	راه عاشقان
۳۵۸	ملاقاتم ده

پیش درآمد

از مدت‌ها پیش طرح تألیف و تدوین سرگذشت‌نامه‌ی موسیقی‌دانان ایرانی در ذهنم شکل گرفته بود و در این اندیشه بسر می‌بردم تا این امر را محقق سازم، تا این‌که در این چند سال اخیر به لطف خداوند مهربان توانستم، زندگی و آثار چند موسیقی‌دان برجسته‌ی کشور را به رشته‌ی تحریر درآورم و در پی آن، منتظر فرصتی بودم تا شرایط و زمینه‌ی چاپ و انتشار این مجموعه‌ها فراهم گردد. اکنون به لطف حضرت دوست، این مجال دست داد تا این مکتوبات را که بازتاب اندیشه‌ی هنرمندان ایران‌زمین است، در اختیار دوستداران فرهنگ و هنر سرزمینم قرار بدهم.

اگرچه آثاری که هنرمندان بزرگ در طی سالیان زندگی حرفه‌ای و هنری خود آفریده‌اند و با خلق این آثار معرف خود بوده‌اند و جاودانه گشته‌اند، اما با تألیف و تدوین این مجموعه‌ها، امید بر این است تا پنجره‌ای گشوده شود برای کشف رمز و راز اندیشه‌های والای این بزرگ‌مردان، با کنکاش در زندگی، گفتار و آثار آن‌ها.

واکاوی در زندگی و اندیشه‌ی این فرهیختگان و گفتارهای گرانبهای آن‌ها درباره‌ی هنر، هنرمند، آواز، نوازندگی، دستگاه‌ها و گوشه‌های موسیقی، وضعیت موسیقی ایران و چگونگی رسیدن به هنری متعالی و بسیاری از مسائل آموزشی و اخلاقی دیگر، می‌تواند برای پویندگان علم و هنر موسیقی راهگشا باشد؛ بنابراین، تحریر و ترسیم رفتار و پندار نیک و آموخته‌های هنری و چگونگی شکل‌گیری یک اثر هنری در ذهن و اندیشه‌ی یک هنرمند می‌تواند الگویی

باشد برای نسل‌های آتی و این‌که چه سیر و سلوکی صورت پذیرفت تا این هنرمندان جاودانه گشته‌اند و نامی نیک از خود به جای نهاده‌اند. دانستن زندگی و سیر تعالی هنری و اخلاقی این بزرگان بسیار مغتنم و حیاتی به نظر می‌رسد؛ چرا که تمام تلاش ابنای بشر این است چه در زندگی فردی و چه در زندگی حرفه‌ای خود به کمال برسند و به آن هدف متعالی که سعادت بشری را رقم می‌زند، دست یابند.

باری، با انتخاب فهرستی از برترین‌های موسیقی کشور این حرکت را با بضاعت اندک خود آغاز کرده‌ایم. امید است در منظر صاحبان قلم، هنرمندان و هنردوستان این سرزمین قبول افتد و در نظر آید. هر زیبایی که در این مجموعه پدیدار گشت به خاطر لطافت پنهان هنر و مقام والای هنرمند است، و بروز هرگونه قصوری در آن، از چشم نگارنده، نگریسته شود.

در این دفتر از مجموعه‌ی موسیقی‌دانان ایرانی، مروری داریم بر زندگی، اندیشه و آثار استاد همایون خرم. هنرمندی که با خیال نازکش دست به آفرینش آثاری زده است که هرگز از اذهان محو نخواهد شد و به عبارتی در تاریخ هنر موسیقی ایران جاودانه گشته است. هر قطعه از آثارش یک زیبایی از این جهان آفرینش را یادآور می‌شود. کسی که می‌تواند این‌گونه و با هنر خود این همه زیبایی بیافریند به یقین او خود با چشم دل به این زیبایی رسیده است. بنده، در سال‌های پایانی زندگی پرثمر این هنرمند بزرگ، افتخار داشته‌ام تا چندبار با ایشان هم‌کلام شوم و آزادی و بزرگی ایشان را از نزدیک بیش‌تر و بیش‌تر احساس کنم. استاد خرم، سوای این‌که در هنر موسیقی، هنرمندی کم‌نظیر هستند، در اخلاق و رفتار و کردار انسانی هم بی‌نظیرند؛ که جمع شدن این همه خوبی‌ها در یک انسان از موهبت‌های خداوند مهربان است که در وجود ایشان به ودیعه نهاده است.

هرگاه پیغامی استاد خرم به صورت تلفنی از جانب بنده دریافت می‌کردند، با فروتنی خاصی تماس می‌گرفتند و جویای احوال می‌شدند و با مهریانی و با نهایت

زندگی

نهم تیرماه يك هزار و سیصد و نُه فرزند همایونی در شهر بوشهر پای به هستی نهاد. مادرش که اهل دانش و هنر بود و به موسیقی اصیل ایرانی علاقه‌ای وافر داشت (به‌ویژه به دستگاه همایون)، نام او را همایون نهاد^۱.

پدر همایون نیز علیرغم این که حرفه‌ای دیگر داشت (جزو کارمندان عالی‌رتبه بانك ملی بود) به موسیقی اصیل علاقه‌مند بود. اما مادرش نه تنها علاقه‌مند به هنر موسیقی بود، بلکه مشق تار می‌کرد و مدتی نیز نزد مرتضی خان نی داوود موسیقی‌دان و نوازنده‌ی برجسته‌ی تار-نواختن تار و مقدمات موسیقی را نیز فرا گرفت. بنابراین خانه‌شان همیشه مترنم بود از نغمات دلنشین ایرانی، که همایون نیز روزهای پرشور کودکی را با عطر این نغمات، عشق به موسیقی را تجربه می‌کرد. به‌زودی شعله‌های این عشق در جسم و جان كوچك همایون زبانه کشید و او را وادار کرد تا با تهیه‌ی قطعه چوبی و نصب چند سیم نازك بر روی آن، لذت نواختن ساز را با انگشتان کودکانه‌اش احساس کند. این اشتیاق چنان در او شدت گرفت که مادرش تصمیم گرفت تا ویولنی برای او تهیه کند. همایون، مدتی با ویولنی که مادرش خریده بود سرگرم بود و در عین حال دوره‌ی تحصیلی دبستان را پشت سر می‌نهاد. تا این که شوق او به ساز و نواختن، آن چنان شدت گرفت که با توصیه و وساطت یکی از نزدیکان‌شان،

۱- همایون يك ساله بود که خانواده‌اش برای زندگی رهسپار تهران شدند.

خانم فرح زُکنی (او بعدها همسر ابوالحسن ورزی، شاعر و ترانه‌سرای معاصر شد) مادرش او را برای آموزش علمی موسیقی و ویولن به ابوالحسن خان صبا سپرد. همایون از ده سالگی آموزش ردیف موسیقی و نوازندگی ویولن را نزد صبا آغاز کرد. آموزش او نزد صبا تا سن پانزده سالگی ادامه پیدا کرد. (در همین بحبوحه در سال ۱۳۲۵ خورشیدی) او به پیشنهاد استاد صبا در آزمون استخدامی رادیو شرکت کرد و با کسب نمره‌ی قبولی در این آزمون، اولین بار نوای ویولن او به صورت رسمی در یکی از شب‌های جمعه، تیرماه ۱۳۲۵ (ساعت بیست و یک و چهل و پنج دقیقه) به عنوان تک‌نوازی ویولن نوجوان ۱۴ ساله از رادیو پخش شد.

همایون، شکوفایی و موفقیت خود را در تحصیل و موسیقی، مرهون مادرش می‌داند. وی که اولین گام‌های مسیر هنری و تحصیلی‌اش را با حمایت‌های بی‌دریغ مادرش برداشته بود، از او به نیکویی یاد می‌کند: «... من تربیت و موفقیت خود را مدیون مادرم هستم که همیشه مرا به سوی هنرها هدایت کرده و پیوسته مشوق من در امر تحصیل دانش بوده است. چنان که همواره در دوران تحصیل از شاگردان ممتاز بوده‌ام [...]، مادرم علاقه‌ی وافری به موسیقی داشت [...] برای این که ذوق مرا تحریک کند، هر روز با نوای موسیقی که از صفحات گرامافون شنیده می‌شد، ما را سرگرم می‌کرد».

همایون در کنار موسیقی از توصیه‌های پدرش در امر تحصیل همواره بهره‌مند بود، چرا که پدرش اعتقاد داشت که او باید در کنار موسیقی به تحصیلات دانشگاهی نیز توجه داشته باشد. او دوره‌ی دبیرستان را ابتدا در مدرسه‌ی علمیه و سپس در کالج البرز تهران سپری کرد و در سال ۱۳۲۸ خورشیدی، مدرک دیپلم خود را در رشته‌ی ریاضی اخذ نمود و در همان سال وارد دانشکده‌ی علم و صنعت شد و پس از چهار سال

تلاش، دانشنامه‌ی لیسانس را در رشته‌ی مورد علاقه‌ی خود-مهندسی برق-دریافت کرد. او دوره‌ی سربازی خود را در دانشکده‌ی افسری تهران، گذراند. در این دوران ضمن آشنایی با سروان ناصر حسینی (فارغ‌التحصیل هنرستان موسیقی) آموزش موسیقی را با مداومت پی گرفت و نزد این معلم، مبانی علم هماهنگی و کنترپوان را آموخت.

او با مطالعه‌ی کتاب‌های مختلف موسیقی، از جمله: سرگذشت موسیقی ایران، اثر روح‌الله خالقی و مجموعه آثار کنل علی‌نقی وزیری، مبانی تئوری و عملی موسیقی و آهنگ‌سازی را بر دانسته‌های موسیقایی خود افزود و با ممارست فراوان، سبک و مهارت خاصی در نوازندگی ویولن پیدا کرد.^۱

خرم در سال ۱۳۳۳ خورشیدی به صورت رسمی به عنوان نوازنده و آهنگ‌ساز به استخدام رادیو درآمد. او ابتدا کار خود را در ارکستر علی محمد خادم میثاق آغاز کرد و با ساخت آهنگ‌هایی برای این ارکستر به‌ویژه برای خانم مرضیه توانست اقبال عمومی مردم را-با آثار زیبایش جلب کند. اولین آهنگ او بر روی صدای مرضیه، ترانه‌ی «آنچه گذشت» (ای گل جلوه‌ی این بستان بودی) و بعد از آن، ترانه‌ی «ای ماه من، ای فروغ شب‌های تار من» بود که این ترانه‌ها نام این خواننده را بر سر زبان‌ها انداخت و خرم نیز محبوب دل مردم گردید. خرم در سال ۱۳۳۵ رهبری ارکستر شماره ۳ رادیو را بر عهده گرفت، اما به دلیل مشغله‌ی او در کار دومش-سرپرستی کنترل رله نیروگاه سد کرج، امیرکبیر فعلی کمی از رادیو فاصله گرفت.

پیوند ناگسستنی جسم و جان همایون با لطافت پنهان موسیقی، باعث شد که پس از مدتی دوباره به رادیو بازگردد و این بار او به رهبری ارکستر شماره‌ی ۶ رادیو

۱- امیر همایون خرم، همان، ص ۱۳ و ۱۷.